

УДК 339.97
JEL F20; F29

А. Гіренко, здобувач
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Досліджено досвід економік з різним рівнем розвитку щодо формування інноваційних мереж. Проаналізовано теоретичні концепції формування інноваційної мережі. Виокремлено основних стейкхолдерів та визначено їх роль у формуванні та функціонуванні інноваційних мереж. Виявлено особливостей формування інноваційних мереж в країнах з різним рівнем розвитку економіки та тенденції у формуванні інноваційних мереж в умовах сучасного розвитку світової економіки та бізнесу.

Ключові слова: інноваційна мережа, передумови, чинники, досвід, стейкхолдери.

В сучасному світі формування інноваційних мереж є об'єктивним процесом, який відбувається як з ініціативи бізнес-структур, так і завдяки цілеспрямованим дій держав та міжнародних організацій. Бізнес в умовах глобалізації широко використовує інноваційні мережі для отримання прибутку чи його максимізації, розширення ринкової частки та реалізації інших цілей. Розбудова державами національних інноваційних мереж відбувається як складова розвитку національних інноваційних систем і розглядається як чинник підвищення глобальної конкурентоспроможності (див. [1]). Зокрема, найвищі щаблі рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності, який розраховує ВЕФ посідають країни, економіки яких базуються на інноваціях. При цьому загально визнаним є факт, що країни з високими показниками національної конкурентоспроможності забезпечують більш високий рівень добробуту та людського капіталу своїх громадян. З іншого боку міжнародні організації мають на меті сприяння прогресивному розвитку суспільства в різних аспектах, тому завдяки фінансовим, комунікативним, координаційним можливостям сприяють розвитку інноваційних мереж. Дослідження досвіду країн з різним рівнем розвитку економіки дає змогу виокремити ключові чинники та адаптувати інструменти формування інноваційних мереж до національних особливостей, що визначає актуальність тематики статті. Основною метою є узагальнення досвіду економік з різним рівнем розвитку щодо формування інноваційних мереж. Для досягнення окресленої мети сформульовано такі завдання: аналіз теоретичних концепцій формування інноваційної мережі; виокремлення відповідних стейкхолдерів та їх роль у формуванні та функціонуванні інноваційних мереж; виявлення тенденції у формуванні інноваційних мереж в умовах сучасного розвитку світової економіки та бізнесу; визначення особливостей формування інноваційних мереж в країнах з різним рівнем розвитку економіки. *Об'єктом дослідження* є процеси формування інноваційних мереж в глобалізованій економіці. *Предметом дослідження* є теоретичні, організаційні та методичні аспекти формування інноваційних мереж в країнах з різним рівнем розвитку економіки.

Теоретичні і практичні аспекти формування інноваційних мереж знайшли своє відображення в наукових дослідженнях таких авторів, як Дж. Бессант та Дж. Тідд [2], Р. Тіварі та К. Хершлат [3], Л. Гальперіна [4], В.П. Мазуренко [1, 5], Є.В. Рякін [8], К. Січкаренко [6], І.В. Шевченко [9], О.А. Салміна [9], В. Чернов [10], Д. С. Шевашкевич [11] та інші. Меншою мірою висвітлено особливості формування інноваційних мереж в країнах з ринками, що формуються. У даному контексті привертає увагу комплексне дослідження формування мереж відкритих інновацій на основі аналізу емпіричних даних Індії, здійснених Р. Тіварі та К. Хершлатом [3].

Водночас у вітчизняній науковій літературі не вистачає комплексних аналітичних досліджень та наукових

узагальнень досвіду економік з різним рівнем розвитку щодо формування інноваційних мереж, що й обумовлює потребу в подальшій їх розробці як в теоретичній, так і у практичній площині.

Узагальнення досвіду економік з різним рівнем розвитку щодо формування інноваційних мереж здійснено за допомогою теоретичного аналізу концепцій інноваційної мережі та їх емпіричної перевірки. Для досягнення мети та завдань дослідження застосовано метод системно-структурного аналізу, що дало можливість ідентифікувати стейкхолдерів та їх роль у формуванні та функціонуванні інноваційних мереж, методи індукції та дедукції, що дало змогу виокремити показники, які відображають тенденції та закономірності розвитку інноваційних мереж; метод компаративного аналізу особливостей формування інноваційних мереж в країнах з різним рівнем розвитку економіки. Для емпіричного аналізу досвіду країн з різним рівнем економічного розвитку виокремлено 16 показників: питома вага загальних витрат на освіту у ВВП; загальні витрати на освіту на душу населення; питома вага витрат держави на вищу освіту у ВВП; питома вага витрат на освіту від загальної величини державних витрат; питома вага витрат на дослідження і розробки у ВВП; кількість дослідників на мільйон осіб; питома вага державних витрат на 1 студента ВНЗ від ВВП на душу населення; питома вага освіченого населення серед осіб старше 25 років; питома вага інженерних спеціалістів серед випускників ВНЗ; коефіцієнт мобільності спеціалістів; кількість університетів у топ-500 за даними рейтингу Шанхайського університету; кількість патентних заявок, поданих нерезидентами; кількість патентних заяжок, поданих резидентами; питома вага осіб з вищою освітою від загальної чисельності робочої сили; кількість техніків у НДДКР у розрахунку на 1 мільйон осіб; кількість наукових статей, опублікованих протягом року в індексованих та рецензованих виданнях. Для компаративного аналізу обрано країни з різним рівнем розвитку економіки, в яких сформовано інноваційні мережі (США, Німеччина, Японія, Сінгапур, Індія, КНР). Статистичні дані для аналізу отримано з офіційних сайтів Світового банку [14] та ОЕСР [12]. Для виявлення тенденцій у формуванні інноваційних мереж в країнах з різним рівнем економічного розвитку проаналізовано зміни в динаміці впродовж 2000–2012 рр. питомих ваг валових витрат на наукові дослідження і розробки у ВВП та кількості дослідників на млн населення в досліджуваних країнах.

Як зазначає К. Січкаренко "сформована інноваційна мережа має набір конкурентних переваг, який розповсюджується на її учасників: високий ступінь організації і координованості інформаційного потоку та інноваційного процесу; посилення їх ключових компетенцій; раціональне використання спільних ресурсів (матеріальних і нематеріальних)" [6, с. 7]. Тобто формування інноваційної мережі відповідає інтересам всіх стейкхолдерів, перелік, яких може змінюватись на різних стадіях

життєвого циклу мережі. А наявність сформованої інноваційної мережі свідчить про достатній рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та високу інноваційну активність в економіці тієї чи іншої країни.

Хоча інноваційна мережа за своєю суттю є системою, в якій відсутнє домінування одних структурних елементів відносно інших, її формування відбувається за ініціативи декількох стейкхолдерів, що супроводжується певною інституціоналізацією (створення окремих структур, укладанням угод, впровадження нових управлінських моделей учасниками і т. і.). Крім цього, ефективно функціонування інноваційної мережі передбачає наявність передумов (доступ до інтернету, критична маса зацікавлених суб'єктів) та модератора певного кластеру чи підсистеми.

Суб'єктами формування інноваційної мережі є:

- держава як регулюючий орган, замовник, розробник, постачальник, користувач, набувач благ, інспектор, підтримувач;
- науково-дослідні та освітні установи різних форм власності як замовники, розробники, постачальники, користувачі, набувачі благ, інспектори, підтримувачі;
- підприємства різних форм власності, що займаються НДДКР та їх об'єднання як замовники, розробники, постачальники, користувачі, набувачі благ, інспектори, підтримувачі;
- вчені та винахідники як набувачі благ, замовники, розробники, постачальники, користувачі, інспектори, підтримувачі;
- венчурні фонди, бізнес-ангели як набувачі благ, замовники, розробники, постачальники, користувачі, інспектори, підтримувачі;
- міжнародні організації як набувачі благ, замовники, розробники, постачальники, користувачі, інспектори, підтримувачі;
- бізнес у сфері ІКТ як розробники, постачальники, користувачі, підтримувачі.

Держава є не лише активним учасником процесу формування інноваційної мережі, але й створює передумови залучення інших стейкхолдерів до процесу її формування. Роль держави відчутна навіть при формуванні суто комерційних інноваційних мереж приватними компаніями з метою отримання прибутку. Основними інституційно-регулятивними механізмами при цьому є: стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності, створення сприятливого бізнес середовища, державне замовлення та державні витрати на освіту, науку, ІКТ, витрати на функціонування освітніх, наукових, поліграфічних, видавничих, інформаційно-технічних державних

установ, забезпечення охорони прав інтелектуальної власності, надання державою наукоємних послуг з консалтингу, закупівля зразків новітньої техніки та обладнання, промисловий та агропромисловий лізинг, міжнародне кооперування і спільне підприємництво, участь у міжнародних організаціях тощо. За висловом Л. Гальперіно "сенсом розвитку національних економік в постіндустріальному суспільстві є не боротьба за капітал, ринки збуту, а забезпечення доступу до інформаційних ресурсів, знань, а ця нова парадигма відображає формування інших сенсів розвитку національних економік" [4, с. 140]. У свою чергу, процес формування інноваційної мережі відбувається у наслідок активізації інноваційної діяльності з боку бізнесу, науки, освіти та наявності необхідної інформаційно-комунікаційної інфраструктури. Формування інноваційних мереж відноситься, на нашу думку, до "механізмів системної адаптації до вимог постіндустріальної епохи" [4, с. 142].

В країнах з різним рівнем економічного розвитку сам процес формування відрізняється за часом, потужністю інноваційних мереж, кількістю стейкхолдерів, обсягами використання при формуванні ресурсів, диверсифікацію фінансування, результативністю мереж, рівнем кінцевої комерціалізації.

Для емпіричного аналізу досвіду країн з різним рівнем економічного розвитку нами обрано такі показники: питома вага загальних витрат на освіту у ВВП (2014); загальні витрати на освіту на душу населення у доларах США; питома вага витрат держави на вищу освіту у ВВП (%); питома вага витрат на освіту від загальної величини державних витрат (%); питома вага витрат на дослідження і розробки у ВВП (%); кількість дослідників на мільйон осіб (2015); питома вага державних витрат на 1 студента ВНЗ від ВВП на душу населення (%); рівень освіти, серед населення старше 25 років (%); частка інженерних спеціалістів серед випускників ВНЗ; коефіцієнт мобільності спеціалістів, %; кількість університетів у топ-500 у 2015 р. за даними рейтингу Шанхайського університету; кількість патентних заявок, поданих нерезидентами у 2015 р.; кількість патентних заявок, поданих резидентами у 2015 р.; питома вага осіб з вищою освітою від загальної чисельності робочої сили; кількість техніків у НДДКР у розрахунку на 1 мільйон осіб (2015); кількість наукових статей, опублікованих протягом року в індексованих та рецензованих виданнях у 2015 р.

В табл. 1 подано основні показники, які впливають на формування інноваційних мереж в країнах з різним рівнем економічного розвитку (США, Німеччина, Японія, Сінгапур, Індія, КНР).

Таблиця 1. Основні показники формування інноваційних мереж в окремих країнах світу, 2014-2015р. р.*

Показники	США	Німеччина	Японія	Сінгапур	Індія	КНР
Загальні витрати на освіту, % ВВП (2014)	6	4,9	3,8	3,1 (2013)	3,8	1,9
Загальні витрати на освіту на душу населення, дол. США	2515,7	1721,8	1283,8	Н.д.	106,8	300,8
Питома вага витрат держави на вищу освіту, % ВВП(2015)	3,1	1,1	0,5	Н.д.	1,3	1,7
Питома вага витрат на освіту від загальної величини державних витрат, % (2015)	13,1 (2012)	11,2 (2012)	9,3 (2013)	20,9 (2012)	14,1 (2011)	12,6 (1999)
Витрати на дослідження і розробки (% від ВВП) (2015)	Н.д.	2,9	3,6	2,19 (2015)	0,8 (2012)	2,05 (2015)
Кількість дослідників на мільйон осіб (2015)	4018,64	4380,56	5386,15	6658,5	156,64 (2011)	1113,07
Питома вага державних витрат на 1 студента ВНЗ у % від ВВП на душу населення (%) (2015)	20 (2011) 26 (1999)	Н.д.	25(2013) 15 (1999)	22,35 (2013)	54 (2012) 99 (2000)	89,5 (1999) 59 (1998)
Рівень освіти, серед населення 25+, всього (%) (2015)	95,3	96,80	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Н.д.
Частка інженерних спеціалістів серед випускників ВНЗ, %(2015)	15,5	25,6	20,5	Н.д.	-	34,6
Коефіцієнт мобільності спеціалістів, %(2015)	3,4	-	3,4	Н.д.	0,1	6,6

Закінчення табл. 1

Показники	США	Німеччина	Японія	Сінгапур	Індія	КНР
Кількість університетів у топ – 500, од. (ARWU 2015)	146	39	18	2	1	44
Патентні заявки, нерезидентів (2015)	58672	17811	60030	9009	30814	127042
Патентні заявки, резидентів (2015)	285096	48154	265959	1303	12040	801135
Робоча сила з вищою освітою (% від загального числа)	33,8	27	41,4 (2008)	49,9 (2013)	9,8 (2010)	Н.д.
Кількість техніків у НДДКР на мільйон осіб (2015)	Н.д.	1722,44 (2014)	542,78	458	100,89 (2011)	Н.д.
Наукові статті в індексованих виданнях (2015)	412541,5	101073,9	103376,6	10658,5	93349,4	401434,5

*у зв'язку з відмінностями національних систем статистики дані по окремих країнам відсутні, в дужках вказано рік, на який надано статистичні дані, у випадку, якщо рік відрізняється від зазначеного для Усіх країн.

Джерело: складено за даними [12, 14]

Як видно з табл. 1 країни з розвиненими економіками (США, Німеччина, Японія, Сінгапур) випереджають потужні за економічним потенціалом Індію та КНР, які відносяться до країн з ринками, що формуються.

Зокрема серед досліджуваних країн першість утримують США за питомою вагою загальних витрат на освіту у ВВП (6% у 2014 р.); загальними витратами на освіту на душу населення (2515,7 доларів США); питомою вагою державних витрат на вищу освіту (3,1 % у ВВП); рівнем освіти серед населення старше 25 років, кількістю університетів у топ-500 рейтингу Шанхайського університету за даними 2015 р. (146 університетів) та кількістю наукових статей у рецензованих та індексованих виданнях (412541,5). Німеччина, яка традиційно має високі конкурентні позиції на ринку промислової продукції, перевершувала у 2015 р. інші досліджувані країни за кількістю техніків у НДДКР на мільйон осіб.

Японія має суттєву відмінність від основних конкурентів у структурі державного фінансування НДДКР та освіти. Ця країна спрямовує державні кошти для стимулювання досліджень і розробок, та є лідером за часткою витрат на дослідження і розробки (3,6 % від ВВП), при цьому частка її державних витрат на освіту становить лише 0,5 % від ВВП та 9,3% від ВВП складають витрати на освіту від загальної величини державних витрат.

Невелика країна за територією та чисельністю населення – Сінгапур, що стрімко увійшов до кола розвинених країн і займає найвищі щаблі у світових рейтингах конкурентоспроможності та інноваційного розвитку, є лідером за питомою вагою витрат на освіту від загальної величини державних витрат, 20,9%, кількістю дослідників 6658,5 на млн осіб часткою робочої сили з вищою освітою (49,9 % від її загальної величини).

Якщо Індія поступається іншим країнам за всіма показниками, то Китай випереджає обрані для аналізу розвинені країни за величиною частки інженерних спеціалістів серед випускників ВНЗ – 34,6 %; коефіцієнт мобільності спеціалістів – 6,6 %; кількістю патентних заявок, нерезидентів (127042) резидентів 801135 та кількістю опублікованих наукових статей – 401434,5 у 2015 р. Високі показники Китаю свідчать про перспективи формування інноваційних мереж.

За даними ОЕСР державні бюджети НДДКР в зоні ОЕСР у 2015 р. продовжили тенденцію до зниження з 2010 р. після того, як на короткий час відбулась стабілізація у 2014 р. Серед країн ОЕСР, для яких є дані за 2015 р., більше половини скоротили свої бюджети на НДДКР у реальному вираженні [12]. Розглянемо динаміку за 2000–2012 рр. питомої ваги валових витрат на наукові дослідження і розробки від ВВП (див. рис. 1) в досліджуваних країнах.

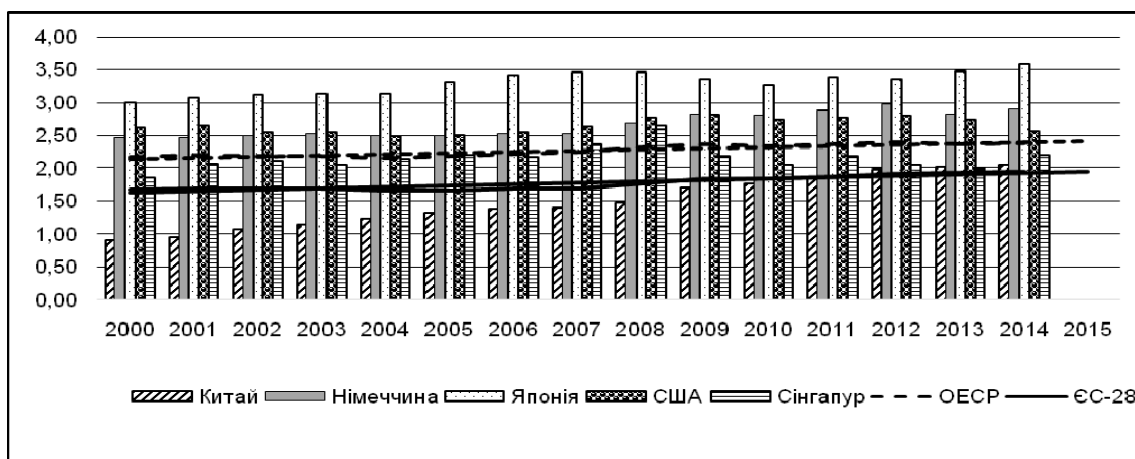

Рис. 1. Валові витрати на наукові дослідження і розробки, % до ВВП, 2000–2012 рр.

Джерело: побудовано за даними ОЕСР [12]

Порівняльна характеристика дає змогу визначити, що США з 2009 р. скорочують валові витрати на наукові дослідження і розробки у ВВП, і поступаються з 2010 р. за цим показником Німеччині та Японії. Сінгапур лише у 2007 та 2008 рр. перевищував середнє для країн ОЕСР значення. Але значно випереджав середнє для ЄС-28. Китай має позитивну динаміку (+ 9% в

реальному вираженні) в 2014 р., хоча і поступається середньому значенню розвинених країн, але з 2011 р. випереджає значення ЄС-28.

Одним із важливих суб'єктів процесу формування інноваційних мереж є винахідники, науковці та викладачі, тому проведемо компаративний аналіз динаміки кількості дослідників на млн населення в обраних кра-

їнах. Динаміка кількості дослідників на млн осіб (2000–2014 рр.) свідчить, що розвинені країни значно випереджають країни з ринками, що формуються. Так,

США, Німеччина, Японія, Сінгапур випереджають не тільки Індію та Китай, але й середнє значення для країн ОЕСР.

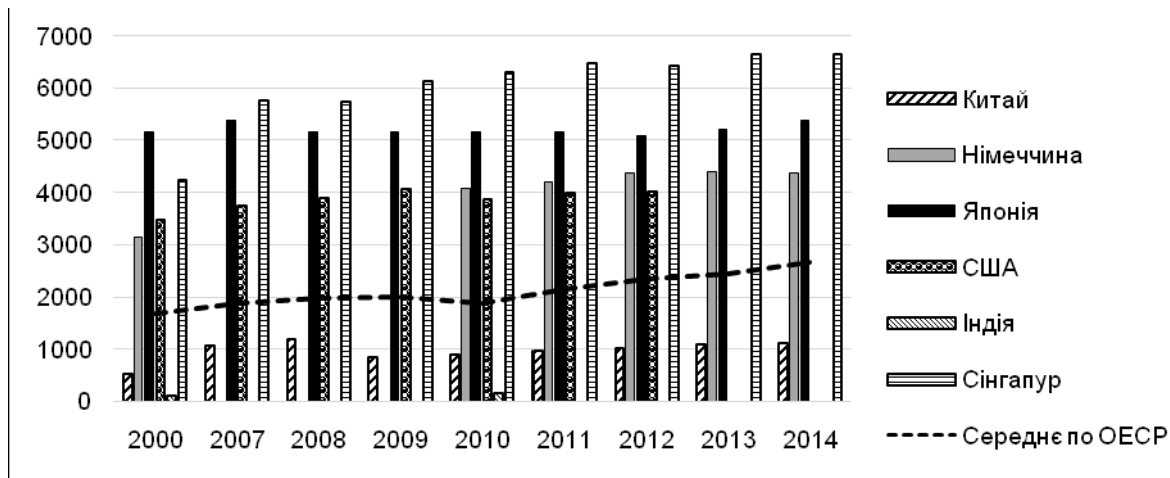

Рис. 2. Динаміка кількості дослідників на млн осіб, 2000–2014 рр.

Джерело: побудовано за даними ОЕСР [12].

Характерною особливістю розвинених країн є зростання питомої ваги бізнесу у фінансуванні НДДКР. Дієвим інструментом країн ОЕСР є впровадження податкових пільг для підприємств, що здійснюють витрати на НДДКР.

Інша ситуація в країнах, з ринками, що формуються оскільки, їм притаманні високі темпи розвитку, але низький споживчий попит та недосконалі інституціональні передумови. Тому ці країни здійснюють цілеспрямовані зусилля по впровадженню наздоганяючої інноваційної моделі, що сприяє формуванню інноваційних мереж. Наприклад, "КНР впевнено інтегрується до глобальної інноваційної мережі завдяки застосуванню випробуваних західними країнами та національних специфічних інституційно-регулятивних механізмів. Позитивний вплив мала деполітизація регулятивних інститутів, впровадження "реформ відкритості", стратегії "наздоганяючої модернізації" [4, 15]. Завдяки планово-централізованій моделі управління економікою КНР мали можливості акумулювати значні матеріальні, сировинні, фінансові та людські ресурси для реалізації стратегії "наздоганяючої модернізації" із застосуванням таких інструментів, як створення вільних економічних зон, науково-технологічних парків, підтримки високотехнологічних підприємств, диференціації джерел фінансування НДДКР та освіти" [15].

Висновки. Виокремлення різних рівнів (стадій, ступенів, формацій) розвитку економіки дає змогу диференціювати ключові чинники та адаптувати інструменти формування інноваційних мереж до національних особливостей кожної країни і таким чином досягти часової та ресурсної оптимізації. Формування інноваційних мереж забезпечується розробкою чітких загальних цілей, стратегії і пріоритетних напрямків розвитку, формуванням системи організаційних інструментів реалізації науково-технічної діяльності, у взаємодії національних урядів та діяльності міжнародних організацій, а також завдяки розвитку національних і регіональних інноваційних мереж, за рахунок координації та кооперації науково-технічної діяльності на базі двосторонніх та багатосторонніх відносин, інформаційного обміну, надання науково-технічних послуг тощо.

Список використаних джерел

1. Мазуренко В.П. Особливості інформаційної взаємодії між країнами в умовах формування економіки знань / В.П. Мазуренко // Вісник Київського університету. Міжнародні відносини. – № 1(40). – К.: КНУ, 2013. – С. 38–43.
2. Мазуренко В.П. Впровадження мережевої парадигми як запоруки високої конкурентоспроможності країни / В.П. Мазуренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 36. наук. пр. – Вип.119. Ч.11 – К.: ІМВ 2014. – С.60–73.
3. Гальперина Л.П. Нові сенси розвитку національних економік у постіндустріальну епоху / Л.П. Гальперина // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць. Випуск 123 (частина I). К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2014. – С.138–146.
4. Tidd, J. (2014) Open Innovation: Research, Management, and Practice, Imperial College Press, London.
5. Січкаренко К.О. Мережева організація інноваційної діяльності: наукова доповідь / К.О. Січкаренко; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". – К., 2015. – 48 с.
6. Гренко А. Т. Формування інноваційної мережі в умовах глобалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – К.: ІМВ, 2015. ВІПУСК 123 (частина II) с. 142–152. Girenko Anna T. The Formation of Innovation Network in the Context of Globalization // Actual Problems Of International Relations ISSUE 123 (Part II)
7. Рякин Е.В. Национальная инновационная сеть / Е.В. Рякин // Энергобезопасность и энергосбережение / – № 4 (28). – 2009 С.48–50
8. Шевченко І.В. Глобальные инновационные сети в постиндустриальной экономике: открытость и научное сотрудничество / І.В. Шевченко, О.А. Салмина // Финансы и кредит. – 2011. – №47 (479). – С.10–18.
9. Чернов В. А. Развитие сетевых инновационных систем // ТДР. – 2012. №1. С.32–34.
10. Шевашкевич Д. С. Формирование сетевых инновационных структур как условие перехода к новым технологическим укладам // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. 2013. №2.
11. Сайт ОЕСД (2016), available at: <http://www.oecd.org/> (Accessed 30 November 2016).
12. Academic Ranking of World Universities 2015 – <http://www.shanghai ranking.com/ARWU2015.html>
13. Tiwari R. Frugal Innovation: A Global Networks' Perspective / R. Tiwari, C. Herstatt // Die Unternehmung, Swiss Journal of Business Research and Practice. Vol. 66. Issue 03 (2012), pp. 245–274.
14. Сайт Світового Банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator>
15. Мазуренко В. П., Гренко А.Т. Вплив інституційно-регулятивних чинників на рівень інтеграції КНР до глобальної інноваційної мережі / Мазуренко В. П., Гренко А.Т. // Матеріали ІХ наукової конференції "Китайська цивілізація: традиції та сучасність. Перспективи соціально-економічного та політичного розвитку КНР в XXI столітті" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: china1.com.ua

Надійшла до редколегії 28.04.16

А. Гиренко, соискатель
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

МИРОВОЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ СЕТЕЙ

Исследован опыт стран с различным уровнем развития экономик по формированию инновационных сетей. Проанализированы теоретические концепции формирования инновационной сети. Выделены основные стейкхолдеры и определена их роль в формировании и функционировании инновационных сетей. Выявлено особенности формирования инновационных сетей в странах с разным уровнем развития экономики и тенденции в формировании инновационных сетей в условиях современного развития мировой экономики и бизнеса.

Ключевые слова: инновационная сеть, предпосылки, факторы, опыт, стейкхолдеры.

A. Girenro, Ph.D. Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GLOBAL PRACTICE IN INNOVATION NETWORKS FORMATION

This paper observes the experience of countries with different levels of economic development and establishment of innovative networks. The theoretical concept of formation of innovation networks is analyzed. The main stakeholders are determined and their role clearly defined in formation and functioning of innovation networks. The specific features of formation of innovation networks are defined in countries with different levels of economic development and trends in formation of innovation networks in the modern world economy and business.

Ключевые слова: innovation network conditions, factors, experience, stakeholders.

УДК 339.9.012.421

О. Крiнiцин, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МЕХАНІЗМИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ РИНКІВ ПОСЛУГ КРАЇН АСЕАН

Сектор послуг є важливою складовою частиною будь-якої сучасної економіки. Він вносить безпосередній і значний внесок в доходи і створення нових робочих місць, а також має важливий внесок в інші сектори економіки. Деякі базисні послуги, такі як енергетика, фінанси, телекомунікації та транспорт мають суттєве значення для міжнародної конкурентоспроможності сільськогосподарських і промислових виробників, в той час як охорона здоров'я, освіта, водопостачання мають безпосереднє відношення до досягнення скорочення бідності і досягнення цілей довгострокового розвитку.

Ключові слова: міжнародна торгівля, торгівля послугами, лібералізація, АСЕАН, Економічне співтовариство АСЕАН, Угода АСЕАН з торгівлі послугами (АТІСА).

Дві події в 1990-і роки різко змінили традиційну точку зору стосовно торгівлі послугами. По-перше відбулося поширення глобальних виробничо-збутових ланцюжків, де міжнародна фрагментація виробництва передбачає виробничу діяльність, в тому числі супутні послуги, що може бути розташована в різних місцях або країнах, збільшуючи відстань між виробниками і кінцевими споживачами послуг. По-друге була революція в області інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), яка передбачає швидкий ріст мобільності і можливостей реалізації послуг з появою Інтернету. Обидві події збільшили масштаби зростання продуктивності та обсяги торгівлі послугами.

Цифрові технології дозволили послугам стати більш глобальними. Крім того, все більша частина послуг може бути збережена і реалізована в цифровому вигляді, уникаючи звичних для товарів торговельних бар'єрів. Проте, це не означає, що торгівля послугами менш обмежена. Навпаки, торгівля послугами носить більш складний характер, оскільки існує різноманіття нормативних положень в рамках компетенції різних органів, що ускладнює моніторинг торгівлі. Проте, послуги стали подекуди схожими на виробництво товарів в тому сенсі, що вони отримують вигоду від технічного прогресу, а також їх вартість залежить від економії на масштабі, агломерації, мереж і поділу праці. Що важливіше, ці складні послуги в основному вимагають цифрової мобільності робочої сили, яка забезпечує можливість щодо інноваційного, високотехнологічного створення робочих місць в країнах з низьким і середнім рівнем доходу.

Зростаюче значення послуг в світовій економіці в даний час обумовлене високим попитом з боку споживачів і виробників, а також міжнародною торгівлею. Пропорційно зростанню доходів, попит споживачів на особисті і рекреаційні послуги, а також послугомістку продукцію також зростає, в той час як виробники шукають більш спеціалізовані і складні підходи до надання

професійних консультацій. Частина цих вимог задовольняється за допомогою міжнародної торгівлі, оскільки послуги в сучасному світі також стали елементом ЗЕД. Посилення фрагментації виробничих процесів в глобальних ланцюжках вартості, поряд з досягненнями в області інформаційних і телекомунікаційних технологій, в тому числі дигіталізація контенту, дозволило багатьом видам послуг, що раніше вважалися виключно для внутрішнього споживання, постачатися на міжнародному рівні. Крім того, такі фундаментальні послуги, як транспорт, логістика, телекомунікації та фінансові є невід'ємною складовою роботи глобальних ланцюжків доданої вартості, та виступають в якості поєднувального елемента, який робить можливим виробничу діяльність, що буде здійснюватися в декількох країнах. Міжнародний досвід свідчить про те, що розширення торгівлі послугами пов'язано зі збільшенням доходів на душу населення і більш високою продуктивністю.

Економіки країн АСЕАН не є винятком з цих тенденцій. У той час як їх швидке зростання за останні чотири десятиліття в значній мірі було зумовлено високим рівнем експорту продукції обробної промисловості, сектор послуг і торгівлі послугами почав набувати важливості не так давно. В середньому, на послуги припадало більш ніж 40 відсотків від загального обсягу доданої вартості та 50 відсотків від загального числа зайнятих в державах – членах АСЕАН. Торгівля послугами також різко зросла. Вимірюючи торгівлю в розрізі доданої вартості, частка послуг в загальному обсязі експорту збільшується у всіх країнах АСЕАН, за винятком Індонезії.

Послуги відіграють важливу роль в інших секторах економіки та експорті. Відтак, багато послуг, такі як фінанси, транспорт і комунікації, є базисними, та підкріплюють інші виробничі процеси. Крім того, торгівля послугами може сприяти зміцненню конкуренції шляхом забезпечення доступу до життєво важливих виробничих ресурсів при менших витратах.